

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

The Local Wisdom of Durian Gardeners in Bang Krang Sub-District in Mueang Nonthaburi District Under Nonthaburi province

พิชัย สายศรี*
วีรพล ดิษเกษม*
อักษร สวัสดิ์*

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 2) ศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัยประกอบด้วย นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ 2 คน และปราชญ์ชาวสวนทุเรียนตำบลบางกร่าง 4 คน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี เกิดจากการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งจุดเด่นของพื้นที่ คือ ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่มีแร่ธาตุเหมาะแก่การปลูกทุเรียน ซึ่งลักษณะการปลูกมีความนิยมในการยกทรง โดยทำเป็นโคกสูงประมาณ 80

เซนติเมตร แล้วขุดหลุมบนโคกสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยที่ก้นหลุม แล้วนำทุเรียนที่เพาะชำไว้ประมาณ 1 ปี มาลงหลุมที่เตรียมไว้ การดูแลรักษาโดยการใส่ปุ๋ย ตัดแต่งกิ่ง รดน้ำประมาณ 2 วันต่อครั้ง โดยใช้เครื่องตักน้ำจากกังร่องสวนเพื่อให้ได้แร่ธาตุจากดินโคลนมารดต้นทุเรียนมีการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดจนกว่าจะออกผลผลิต

2. วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี มีวิธีการถ่ายทอดโดย 1) การเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ อบรม การสาธิต อธิบายและตอบข้อสงสัย ผู้ศึกษาดูงานพร้อมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานจากสวนในท้องถิ่น และ 2) มีการถ่ายทอดเป็นรายบุคคลให้แก่คนในครอบครัวหรือคนในพื้นที่โดยการฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ วิธีการเพาะปลูก การบำรุงรักษา และการเก็บผลทุเรียน หากมีข้อสงสัยก็สามารถสอบถามตรงที่ปฏิบัติงานจริงก็จะมี การให้คำอธิบายแนะนำต่อไป

* คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา, การทำสวนทุเรียน, ชาวสวน

Abstract

This research aims to 1) study the local wisdom of durian gardeners in Bang Krang sub-district, Nonthaburi province and 2) study the way to transfer the knowledge in durian gardening of gardeners in Bang Krang sub-district, Nonthaburi province. The interviewees included in the research consisted of two agricultural specialists and four experts in durian gardening in Bang Krang sub-district. The in-depth interview was employed to collect the data. The content data was used to analyze and the descriptive analysis results were presented.

The research results revealed:

1. The local wisdom of durian gardeners in Bang Krang sub-district has been inherited from ancient times. The strength of this area was that fertility of the mineral soil which has been suitable for durian gardening. Planting by lifting the groove about 80 centimeters high has been popular. The hole on the ditch was dug about 50 centimeters deep. Fertilizer was firstly put at the bottom of the hole. Next, durians that were nursed for about a year were put into the hole. Putting fertilizer, trimming branches and watering durian trees every two days were taken. For watering durian trees, watering vessels should be used to take the water from the bottom of the garden groove, filled with minerals from mud. Taking care should be done closely until fruit out.

2. The knowledge in durian gardening

of gardeners in Bang Krang sub-district, Nonthaburi province was transferred as follows:

- 1) The learning center was founded for training, demonstrating, explaining and answering visitors' questions, including the learning-exchanging among visitors from other areas and 2) The family members or local people were transferred individually by real-practicing; from the area preparing, planting, care-taking to harvesting crops. If having any doubts, inquiry can be presented directly at the practicing places and the further explanations were also suggested.

Keywords: wisdom, durian gardening, gardeners

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สละสลม การสังเกต การทดลองใช้ ถ่ายทอดประสบการณ์ มาเป็นระยะยาวนาน เป็นความคิด ความเชื่อ และองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่าง สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติ และ พัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการ เรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิต ที่สละสลมความรู้ ต่อกันมา กลายเป็นประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม วิถีคิด ที่มีคุณค่าจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันภูมิปัญญา ท้องถิ่นหากได้รับการพัฒนา ปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันย่อมทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังคงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน (ชานนท์ วิสุทธิชานนท์, 2558: 19)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่กลุ่มชนต่าง ๆ ได้สละสลม สืบทอดและพัฒนามาเป็นเวลานานนับพันปีเป็น องค์ความรู้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับองค์ความรู้ทาง วิทยาศาสตร์ ในแง่ที่ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการ ศึกษาเชิงประจักษ์ผ่านการพิสูจน์ทดลองกระบวนการ

คัดสรร ปรับปรุงและพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ ภูมิปัญญาที่มีข้อแตกต่างกันจากวิทยาศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญอยู่ 2 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะจำเพาะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่น พื้นที่หรือระบบนิเวศหนึ่งองค์ความรู้เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช พลังตามธรรมชาติ ที่ดิน แหล่งน้ำ และลักษณะภูมิประเทศ โดยเฉพาะในอาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะด้วยเหตุนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสัมพันธ์ภาพของสรรพชีวิตต่าง ๆ ที่ก่อเกิดดำรงอยู่และแตกดับไปภายในระบบนิเวศชุดนั้น ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งนำไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการ ปรับแต่ง ใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรในระบบชุดนั้นอย่างยั่งยืน

ประการที่สอง ลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางด้านสังคมและสิทธิของชุมชนกล่าวคือ จากมุมมองในด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นระบบทุกชุดประกอบขึ้นบนเครือข่ายติและชุมชนกับสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันภายในระบบนิเวศท้องถิ่นชุดนั้นวิถีชีวิตเกี่ยวกับระบบนิเวศลักษณะเช่นนี้ ถูกนำเสนอในเรื่องเล่าหรือนิทานพื้นบ้านที่กล่าวถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างคนกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกับทางสายเลือก การแต่งงาน หรือการเป็นพันธมิตร ในรูปแบบต่าง ๆ ในยุคปัจจุบันอันเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (ยศสันติสมบัติ, 2542: 48)

ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานพบว่ามีการปลูกในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตุของ มงซิเออร์ เดอร์ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตผู้มิอานาจเดิมจากฝรั่งเศส ซึ่งเป็นราชทูตอัญเชิญพระราสาสน์ เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงขึ้นครองราชย์ ได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของ

คนไทย รวมทั้งเกษตรกรรมของเมืองไทยบางส่วนเอาไว้ในปี พ.ศ. 2230 เป็นต้นมา กล่าวถึงทุเรียนไว้ว่า “ผล Durion ในภาษาสยามว่า ทุเรียน (Turien) เป็นผลไม้ที่มีผู้ชอบบริโภคกันมาในชมพูทวีป แต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามันไม่ไหว เพราะกลิ่นอันเลวร้ายของมันผลไม้ชนิดนี้มีขนาดเท่า ๆ กับแตงไทยของเรา หุ้มด้วยเปลือกหนามเหมือนผลเซทน์ท์ (chataigne) มีพูหลายพูเหมือนขนุนแต่ใหญ่ขนาดเท่าไข่ไก่ เป็นเนื้อผลไม้ที่เข้าใช้บริโภคกันข้างในมีเมล็ดอีกเมล็ดหนึ่ง ในทุเรียนผลหนึ่งยังมีจำนวนพุน้อยลงเท่าใด ก็จะมีรสชาติดีมากขึ้นเท่านั้น แต่ไม่มีน้อยกว่า 3 พูเลย” (เดอ ลาลูแบร์, 2510: 491)

ทุเรียนมีการแพร่กระจายมาจากแหล่งเดิม 2 เส้นทาง คือ ทางหนึ่งจากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของพม่าและอีกทางหนึ่งได้แพร่กระจายเข้ามาทางภาคใต้ของไทยไปสู่ประเทศต่าง ๆ โดยเชื่อกันว่าทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองในอดีตซึ่งมีการปลูกในประเทศนำเข้ามา เมื่อปี พ.ศ. 2330 จากประเทศมาเลเซีย ทำให้มีทุเรียนพันธุ์ดีหลายพันธุ์ของทุเรียนบ้าน มีจุดกำเนิดมาจากจังหวัดธนบุรี ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร จากนั้นได้แพร่กระจายไปสู่จังหวัดนนทบุรี สมุทรสงคราม และเชื่อกันว่าจังหวัดนนทบุรีเป็นแหล่งปลูกทุเรียนในเชิงพาณิชย์แห่งแรกในประเทศไทย นอกจากนี้ยังได้มีการแพร่กระจายแหล่งปลูกทุเรียนไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ทรงพล สมศรี, 2551: 29-30)

การปลูกทุเรียนในภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยา มีการแพร่กระจายพันธุ์ของทุเรียนจากจังหวัดนครศรีธรรมราช สู่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2318 และมีการทำสวนทุเรียนในตำบลบางกร่าง ริมคลองบางกอกน้อยตอนใน ปี พ.ศ. 2397 ในระยะต้นเป็นการขายพันธุ์ด้วยเมล็ด และพัฒนามาเป็นการปลูกด้วยกิ่งตอน จากพันธุ์ดีทั้ง 3 พันธุ์ คือ อีบาตร ทองสุก และการะเกด ผู้ที่ทำการกิ่งตอนจากพันธุ์ดีทั้ง 3 พันธุ์ไม่ได้ ก็ต้องใช้เมล็ดของทั้ง 3 พันธุ์นั้นเป็นพันธุ์ปลูกทำให้เกิดทุเรียนลูกผสมขึ้นมากมาย เป็นผลดีต่อการปรับปรุงพันธุ์ทุเรียน ส่วนจะเข้ามาจากที่ไหนและโดย

วิธีใดไม่ปรากฏหลักฐานและมีการปรับปรุงพันธุ์ทุเรียนอย่างสม่ำเสมอตลอดมาโดยระบบของสังคมไทย เช่น การนิยมเอาผลไม้ที่ดีที่สุดถวายพระหรือเป็นของกำนัลเจ้านายรวมทั้งระบบของรัฐ เช่น การเก็บอากรเกี่ยวกับต้นไม้เป็นการส่งเสริมเกมบังคับให้ทุกคนต้องปรับปรุงพืชผลของตนเอง ส่งผลให้เมืองไทยมีพันธุ์ไม้ผลดี ๆ หลากหลายชนิดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่างานปรับปรุงพันธุ์ไม้ผลของประเทศไทยโดยชาวบ้านได้เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา และเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นปัจจุบัน (หิรัญ หิรัญประดิษฐ์, 2546: 2)

จังหวัดนนทบุรีนับได้ว่าเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในการปลูกทุเรียน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญประจำจังหวัดนนทบุรีความว่า “พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสำเด็จ เกาะเกร็ด แหล่งดินเผา วัดเก่านามระบือ เลื่องลือทุเรียนนนท์ งามน่ายลศูนย์ราชการ” ซึ่งแสดงถึงการเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายของทุเรียนนนท์ในอดีตได้เป็นอย่างดี มีผู้สันนิษฐานว่าได้มีการนำเอาทุเรียนเข้ามาแพร่กระจายพันธุ์ในประเทศไทยประมาณสมัยของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ ในประมาณปี พ.ศ. 2330 โดยพบหลักฐานเอกสารฐานเกษตรกรรมระบุว่าทุเรียนแพร่กระจายเข้ามาในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2330 จากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศเมียนมาและแพร่เข้ามาทางใต้ของประเทศไทยต่อมาได้มีการนำเอาพันธุ์ทุเรียนต่าง ๆ เข้ามาปลูกเป็นส่วนทุเรียนอย่างแพร่หลายในพื้นที่นนทบุรีตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาและขยายพื้นที่มาจนถึงจังหวัดนนทบุรี ทำให้ตลาดน้ำนนทบุรีในอดีตกลายเป็นแหล่งขายทุเรียนที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ และเนื่องจากทุเรียนนนท์มีเนื้อละเอียดนุ่มรสชาติและความหลากหลายของสายพันธุ์จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีมีสภาพพื้นที่เป็นดินเหนียว และมีธาตุอาหารของพืชอุดมสมบูรณ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความแตกต่างจากดินในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการปลูกทุเรียน จึงทำให้เนื้อทุเรียนที่มาจากจังหวัดนนทบุรีมีความละเอียด เนื้อหนา และ

รสดีมาก จึงทำให้ทุเรียนนนท์มีราคาสูงและเป็นที่ต้องการของตลาด นำรายได้เข้าสู่ชุมชนและจังหวัดนนทบุรีปีละหลายร้อยล้านบาท (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2547: 99)

ปัจจุบันพื้นที่ปลูกทุเรียนของจังหวัดนนทบุรีลดลงมาก เนื่องจากหลายสาเหตุประกอบกัน เช่น เหตุการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นหลายครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538, พ.ศ. 2545, พ.ศ. 2549 และล่าสุดเกิดมหาอุทกภัยปี พ.ศ. 2554 ส่งผลให้พื้นที่ปลูกทุเรียนเดิมเสียหายเกือบทั้งหมดเหลือพื้นที่ปลูกเพียง 43 ไร่ จากที่เคยมีทุเรียนมากกว่า 100 สายพันธุ์ปัจจุบันเหลือเพียง 50 กว่าสายพันธุ์เท่านั้น และเมื่อวิกฤตการณ์นั้นผ่านไป ทำให้ชาวสวนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีบางส่วนเลิกปลูกทุเรียน หันมาปลูกพืชที่ต้นทุนต่ำและให้ผลผลิตรวดเร็วทันมากขึ้น อีกทั้งมีการขยายตัวของชุมชนเมือง มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นหลายเส้นทาง ทำให้พื้นที่การปลูกทุเรียนลดลงอย่างรวดเร็ว องค์กรของภาครัฐโรงงานยาสูบได้เล็งเห็นความสำคัญที่จะต้องเร่งฟื้นฟูและอนุรักษ์สวนทุเรียนให้คงอยู่และขยายพื้นที่ปลูกให้มากขึ้นจึงให้การสนับสนุนชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์จัดทำโครงการอนุรักษ์ทุเรียนพื้นบ้านนนทบุรี ในการอนุรักษ์และขยายกิ่งพันธุ์ทุเรียนพื้นบ้านจำนวน 8,000 กิ่ง สนับสนุนการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทุเรียนพื้นบ้านนนทบุรี” โดยหวังให้จังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่สำหรับการค้นคว้าเรื่องทุเรียนแบบครบวงจร (อดิสรณ์ จิมน้อย, 2555: ออนไลน์)

จังหวัดนนทบุรีเป็นเมืองปริมณฑลมีความเจริญของสังคมเมือง การเกิดของหมู่บ้าน การตัดถนนใหม่ ๆ หลายสายทำให้สภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ปัญหาน้ำเน่าเสีย อากาศร้อนหรือปัญหาโลกร้อน และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้หลายคนคิดว่าทุเรียนนนท์หายไป แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เป็นสาเหตุสำคัญที่หลายคนไม่เคยนึกถึงนั้น คือการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชาวสวนนนท์ ซึ่งสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การสืบทอดขาดช่วงไป

ผู้วิจัยจึงมีให้ความสำคัญสำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอมะนังนทบุรี จังหวัดนนทบุรี นับได้ว่าตำบลบางกร่างเป็นพื้นที่แรกที่มีการทำสวนทุเรียนขึ้นในภาคกลางเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2397 ซึ่งเป็นวิถีชีวิตสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต มีความผูกพันกับการทำสวนและวิถีชีวิตการตั้งถิ่นฐานใกล้กับลำน้ำเจ้าพระยามีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีการสนับสนุนจากทั้งภาคและภาคเอกชนในการช่วยเหลืออนุรักษ์สวนทุเรียน ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำความรู้ไปเป็นแนวทางอนุรักษ์และรักษาวิถีชีวิตการทำสวนผลไม้ของเมืองนนทบุรีสู่ความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี
2. ศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอมะนังนทบุรี จังหวัดนนทบุรีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้แนวสัมภาษณ์เชิงลึก โดยวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 6 คน ประกอบด้วย นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ 2 คน และปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำสวนทุเรียน 4 คน เหตุผลที่เลือกปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 4 คนนี้เพราะเป็นผู้ที่มีความชำนาญ และมีพื้นที่ในการปลูกสวนทุเรียนมากที่สุดอันดับที่ 1 ถึง อันดับที่ 4 ของพื้นที่ และมีประสบการณ์ในการทำสวนทุเรียน โดยได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำสวนทุเรียนจากพ่อแม่

บรรพบุรุษสืบทอดกันต่อมา และปัจจุบันมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อไป

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interview guide) ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นครอบคลุมข้อมูลโดยพิจารณาในด้านต่าง ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอมะนัง จังหวัดนนทบุรี

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เครื่องมือในการวิจัยที่สร้างขึ้นที่สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนในการเก็บข้อมูลดังนี้

- 1) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์กับปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญในการทำสวนทุเรียน
- 2) ศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี โดยศึกษาข้อมูลจากนักวิชาการส่งเสริมด้านการเกษตรชำนาญการและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญในการทำสวนทุเรียน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แล้วนำเสนอแบบพรรณาวเคราะห์ (Descriptive analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิจัยวิถีชีวิตของชาวสวนบางกร่างที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวน

ประกอบด้วย ลักษณะการเกิดของภูมิปัญญา จุดเด่น การสะท้อนถึงวิถีชีวิต ปัจจัยที่มีผลกระทบ และแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู มีผลการศึกษาดังนี้

1) ผลการวิจัยการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น การปลูกทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง เกิดจากการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากพ่อแม่ ที่ทำกันมาตั้งแต่เดิมอยู่แล้วได้สืบทอดให้กับลูกหลาน ในครอบครัว แต่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด มีเพียงหลักฐาน บางอย่าง que แสดงให้เห็นว่าเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาและ นำการทำสวนทุเรียนเข้ามาจากทางภาคใต้ของประเทศไทย เนื่องจากที่เป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งดินน้ำและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีการเพาะปลูกสวน มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

2) ผลการวิจัยจุดเด่นการปลูกทุเรียนของ พื้นที่ตำบลบางกร่าง ซึ่งลักษณะดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุในดินที่ดี น้ำมีเพียงพอต่อการเพาะปลูกทั้งปี และระดับคุณภาพของน้ำที่เหมาะสม สภาพอากาศและ สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ดังนั้นจึงทำให้ทุเรียนสายพันธุ์ ก้านยาวที่ปลูกในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีไม่เหมือนพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจากปัจจัยแหล่งพื้นเพาะปลูกและจุดเด่นของสวน ในพื้นที่ตำบลบางกร่างเป็นสวนผลไม้แบบผสมจึงทำให้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และผลผลิตที่ได้มีความ หลากหลาย ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นพื้นที่สวนเพื่อการอนุรักษ์

3) ผลการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำ สวนทุเรียนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ตำบล บางกร่าง พบว่า คนตำบลบางกร่างมีความขยัน มีความ อดทนต่อปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะการทำสวนทุเรียนต้องใจรักจริง ๆ เนื่องจาก ต้นทุเรียนค่อนข้างจะเอาใจยากในการเพาะปลูกกว่าจะ ได้ผลผลิตต้องมีการดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องประสบภัย พืชต้นน้ำท่วม แต่ชาวสวนทุเรียนตำบลบางกร่างก็มีการ ฟื้นฟูเริ่มเพาะปลูกขึ้นมาใหม่ จนเป็นสวนอนุรักษ์ใน ปัจจุบัน

4) ผลการวิจัยที่มีผลต่อการพัฒนา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของพื้นที่ตำบล บางกร่าง พบว่า ความเจริญที่เข้ามาในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ทั้งการขยายตัวของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมและ หมู่บ้านจัดสรร ทำให้คนต่างถิ่นก็เข้ามาอยู่อาศัยเป็น จำนวนมาก ปัญหาที่ตามมาอีกอย่างหนึ่ง คือ การขโมย ผลผลิตจากสวนผลไม้ อีกทั้งคนที่เข้ามาอยู่อาศัย มีจำนวนมากขึ้นส่งผลให้มลพิษทางอากาศและสภาพ สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป มีการปล่อยน้ำเน่าเสียลงสู่ ลำคลองซึ่งส่งผลต่อการนำน้ำจากลำคลองมาใช้ประโยชน์ ในสวน ต้องมีการวัดค่าความสะอาดของน้ำก่อน ถ้า น้ำ มีความสกปรกสูงก็ไม่สามารถนำมาใช้ได้ จึงต้องอาศัย น้ำประปาในพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการนำน้ำจากลำคลอง มาใช้ประโยชน์ในสวน ต้องมีการวัดค่าความสะอาด ของน้ำก่อน ถ้า น้ำ มีความสกปรกสูงก็ไม่สามารถนำมา ใช้ได้ จึงต้องอาศัยน้ำประปาในพื้นที่และอีกปัญหาหนึ่ง คือ ภัยน้ำท่วม ซึ่งทำให้ทุเรียนในพื้นที่ตายเป็นจำนวนมาก

5) อุปกรณ์ที่ใช้ ในการทำสวนทุเรียน ประกอบด้วย ขนาด เป็นเครื่องที่ใช้รดน้ำชนิดหนึ่ง ใช้สาดน้ำให้เป็นฝอย ซึ่งมีลักษณะของด้ามคล้ายข้อ นแผ่แบนมีก้นลึกกว่าขนาดลอกตื้นกว่า แครงขนาดลอก เป็นอุปกรณ์ตักน้ำมีด้ามคล้ายข้อแผ่แบนมีก้นตื้นกว่า ขนาดรดน้ำ ใช้สำหรับตักเลนเพื่อขุดลอกร่องสวน แครงรดน้ำ เป็นอุปกรณ์ตักน้ำที่มีลักษณะคล้ายกระบวย แต่มีขนาดใหญ่กว่า โดยมีเส้นผ่านศูนย์กลางปากกระบวย ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร และมีด้ามยาว มีก้นลึก สำหรับตักน้ำจากร่องสวนมารดน้ำต้นไม้

6) ขั้นตอนและวิธีการปลูกทุเรียน พบว่า ต้องมีการเตรียมดินยกร่องสวน กว้างประมาณ 1 เมตร ทำโคกขึ้นประมาณ 80 เซนติเมตร และขุดตรงกลางโคก ลึกประมาณ 50 เซนติเมตร แล้วใส่ปุ๋ยที่ก้นหลุม นำทุเรียนที่เพาะชำไว้อายุประมาณ 1 ปี มาลงหลุมที่ เตรียมไว้ จากนั้นเป็นการดูแลรักษาการใส่ปุ๋ยแต่งกิ่ง รดน้ำประมาณ 2 วันต่อครั้งตอนเช้าหรือเย็นก็ได้ ใช้แครงรดน้ำตักน้ำจากร่องสวนรดโคนต้นจะทำให้ ทุเรียนนำแร่ธาตุในก้นร่องสวนมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะ

รากของทุเรียนจะไม่ออกจากโคลนต้นมากนัก จากนั้นก็จะเป็นการดูแลรักษาใส่ปุ๋ยตกแต่งกิ่งดูแลอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่กว่าจะออกผลผลิตที่ออกมา

2. ศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิจัยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนบางกร่าง ประกอบด้วยแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ และขั้นตอนการทำสวนทุเรียน ผลการวิจัยมีดังนี้

1) ผลการวิจัยแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่างพบว่า มีแนวทางในการอนุรักษ์การทำสวนทุเรียน โดยควรได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนเพื่ออนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งพระองค์ท่านทรงห่วงใยการปลูกทุเรียนซึ่งมีรสชาติที่โดดเด่นและมีชื่อเสียง และทางจังหวัดนนทบุรี จึงได้มีการอนุรักษ์อย่างมีระบบที่สวนศรีนครินทร์ ซึ่งชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่างให้ความร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับชาวสวนในจังหวัดนนทบุรี

2) ผลการวิจัยวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการทำสวนทุเรียนสู่ชนรุ่นหลัง โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการถ่ายทอดแบบเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีทั้งมาเป็นหมู่คณะและเป็นรายบุคคลซึ่งใช้วิธีการบรรยายและการอธิบายในสถานที่จริง สามารถสอบถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพราะแต่ละพื้นที่ก็มีการแตกต่างกันและมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นให้กับสมาชิกภายในครอบครัวให้มีการปฏิบัติและปลูกฝังให้เกิดความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนมีอยู่

อภิปรายผล

ในการวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายผลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

1) การเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของตำบลบางกร่าง พบว่าการเกิดภูมิปัญญาเกิดขึ้นกว่าร้อยปีแล้วเป็นการสั่งสมประสบการณ์โดยตรงของกลุ่มคนหรือชุมชนนั้นๆ และเกิดการเรียนรู้มาจากที่อื่นความรู้ ความคิดของที่อื่นจากประสบการณ์ตนเอง จากคำบอกเล่าสั่งสอนปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกในภูมิปัญญาที่ตนมี และมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสมทั้งสภาพดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศที่เอื้ออำนวยเหมาะแก่การทำสวน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ สุรินทร์ภรณ์ ศรีอินทร์ และกัจจาด รื่นเรงดี (2553: บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาสำรวจและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองกำพาน จังหวัดระนอง การศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีแหล่งกำเนิด 3 ส่วน คือ จากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ การประดิษฐ์คิดค้นจากประสบการณ์ของตนเอง และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่าเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตเพราะเป็นพื้นที่ปลูกสวนทุเรียนที่อุดมสมบูรณ์ทางด้านที่ตั้งถิ่นฐานของชาวบางกร่างเอง จึงสะท้อนถึงวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ความขยัน ความอดทนในการดูแลสวน ค่อยบำรุงต้นทุเรียนกว่าจะได้ผลผลิตช่วงเวลาที่ได้รับผลผลิตแล้วชาวสวนก็ต้องขึ้นไปขายแต่เช้าที่ท่าหน้านนทบุรี จึงกลายเป็นวัฒนธรรมการดำเนินวิถีชีวิตริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์ของคนตำบลบางกร่างมาตั้งแต่อดีตสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วิยุทธ์ จารัสพันธ์ (2535: 85) กล่าวว่า วัฒนธรรมอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมนี้จะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรม

ของมนุษย์ในชุมชนหนึ่งให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกัน หรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จะมีส่วนกำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วย ซึ่งอยู่ในรูปของธรรมเนียมประเพณี

3) ขั้นตอนในการปลูกทุเรียน พบว่า ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้ประสบการณ์ในการสอนขั้นตอนการปฏิบัติผู้เรียนได้จดจำและปรับเปลี่ยนวิธีให้เข้ากับยุคปัจจุบันมากยิ่งขึ้น โดยจะเน้นการสอนในครอบครัวตัวเอง โดยใช้ตัวเองเป็นสื่อในการสอนขั้นตอนและวิธีปลูก ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวคิดของ แบนดูรา (2520, อ้างถึงใน สุรางค์ ไคว่ตระกูล, 2541: 238-240) ซึ่งมีความเชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์ นอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้นแล้วเกิดจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น และการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่เหล่านั้น สามารถเรียนรู้ได้โดยประสบการณ์ตรงหรือไม่ก็โดยการสังเกต องค์ประกอบในทางชีววิทยามีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้โดยพฤติกรรม นั่นก็คือองค์ประกอบในตัวบุคคลมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้พฤติกรรม ในการอธิบายกระบวนการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์

2. ผลการวิจัยวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

แนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำสวนทุเรียน พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่ได้รับจากการเรียนรู้ผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่ม โดยมีแนวทางในการถ่ายทอดและปลูกฝังให้ผู้สนใจได้ศึกษาในชุมชน คนในครอบครัว และมีแนวทางในการถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่ศึกษาจากงานโดยวิธีการปฏิบัติจริงและลงพื้นที่จริง หากมีข้อสงสัยก็สามารถสอบถามและจดจำไปใช้ในการปลูกทุเรียนสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการรายงานการศึกษาของ จามร พงษ์ไพบูลย์ (2550: 50) ได้ทำการศึกษากระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่น “เพลงโหมฟาง” ของจังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า การให้ความหมายของการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพลงโหมฟาง หมายถึง การรับรู้โดยที่สามารถเล่นและร้องได้อย่างถูกต้องตามแบบแผน โดยผ่านการถ่ายทอดจากบุคคลในชุมชนหรือครอบครัว ประสบการณ์ในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีทั้งแบบทางตรงและทางอ้อม มีการสืบทอดโดยวิธีครูพักลักจำและปฏิบัติจริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของผลจากภูมิปัญญาของชาวสวนนนทบุรี ประกอบกับลักษณะความเป็นชาวสวนลุ่มน้ำเจ้าพระยามีดินที่อุดมสมบูรณ์แร่ธาตุในดินสูง รวมทั้งสภาพอากาศสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย เป็นจุดเด่นที่ให้ทุเรียนนนท์มีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ และสวนทุเรียนกับสภาพแวดล้อมลูกค้ายกย่องเป้าหมายมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หากจะพัฒนาพื้นที่ที่ควรพิจารณาสำรวจกลุ่มชาวสวนว่าแนวทางในการพัฒนาเป็นความต้องการของชาวสวนหรือไม่ หากตรงความต้องการก็จะสามารถดำเนินการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตได้

2) พบว่าการอบรมสั่งสอนในครัวเรือน อาวุโสที่ผ่านโครงสร้างครอบครัวขยาย และชุมชนที่ผ่านโครงสร้างอำนาจของผู้อาวุโส และกลุ่มชนพื้นบ้านที่ยังรักและหวงแหนภูมิปัญญา ทำการปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่สั่งสมความรู้นานมานั้น โดยเฉพาะการลงมือปฏิบัติจากอดีตเป็นส่วนผสม แต่ทุกวันนี้ให้ความสำคัญในเรื่องของการอนุรักษ์การทำสวนทุเรียนมากกว่า ดังนั้น หากในอนาคตความเจริญรุ่งเรืองเข้ามาในพื้นที่มากกว่านี้ ก็อาจใช้ระบบผู้อาวุโสและกลุ่มชาวบ้านที่ยังคงรักษาในภูมิปัญญาที่สั่งสมเป็นแรงผลักดันในการปฏิบัติต่อไป นักพัฒนาควรคิดถึงระบบผู้อาวุโสและกลุ่มชาวบ้านที่รักในภูมิปัญญาด้วย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง
ทุเรียนนนท์กับทุเรียนแต่ละภูมิภาคของไทยแต่ละท้องที่
มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน เช่น ทุเรียนทางภาคใต้ ทุเรียน
ทางภาคตะวันออก และทุเรียนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ควรมีแนวทางชี้ให้เห็นจุดเด่นของการทำสวนทุเรียน
เอกลักษณ์ในการทำสวนและรสชาติที่โดดเด่นของ
ทุเรียนนนทบุรีและแต่ละพื้นที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2) ควรมีแนวทางในการศึกษาอนุรักษ์

และส่งเสริมชาวสวนทุเรียนให้เกิดจิตสำนึกในการ
ทำสวนทุเรียนนนท์และมีแนวทางช่วยกันพัฒนาการ
อนุรักษ์สวนทุเรียนอย่างยั่งยืน

3) ควรมีศึกษาบทบาทหน้าที่ทั้งหน่วยงาน
รัฐและเอกชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดนนทบุรี
ว่ามีแนวทางในการส่งเสริมและช่วยเหลือในการปลูก
ทุเรียนอย่างไร เพราะเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี
และทำชื่อเสียงให้กับทางจังหวัดด้วย

บรรณานุกรม

- จามร พงษ์ไพบูลย์. (2550). **วิจัยกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา “เพลงโหม่งฟาง” ของจังหวัดตราด**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท ภาควิชาสังคมศาสตร์ สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชานนท์ วิสุทธิชนนท์. (2558). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา**. สารนิพนธ์ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ ภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- เดอ ลาลูแบร์. (2510). **จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม**. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า.
- ทรงพล สมศรี. (2551). **ทุเรียนไทยและการปรับปรุงพันธุ์ กรณีศึกษาพันธุ์จันทบุรี 1 จันทบุรี 2 จันทบุรี 3**. กรุงเทพฯ : สำนักผู้เชี่ยวชาญกรมวิชาการเกษตร.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธ์. (2535). **ปาฐมชน : การจัดการปาฐมชน**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยศ สันติสมบัติ. (2542). **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรงค์ ไคว้ตระกูล. (2541). **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ภรณ์ ศรีอินทร์, กำจัด รื่นเรืองดี. (2553). **การสำรวจและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองกำพวน จังหวัดระนอง**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- หิรัญ หิรัญประดิษฐ์. (2546). **เทคโนโลยีการผลิตทุเรียน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. (2547). ทุเรียน. ใน **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. (เล่ม 28, หน้า 99). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- อดิสรณ์ นิมน้อย. (2555). **ศูนย์การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทุเรียนพื้นบ้านนนทบุรี**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.duriannon.com>. วันที่สืบค้นข้อมูล 2560, มกราคม 3.